

IGGESUNDS GAMLA JÄRNVERK

Antikvarisk medverkan vid omläggning av plåttak på det södra takfallet

Iggesunds gamla järnverk
Iggesunds bruk 1:1
BM 41
Njutångers socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2025

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 3168-2025
Tillstånd enligt Kulturmiljölagen
Beställare: Stiftelsen Hudiksvalls bruksminnen

Iggesunds gamla järnverk

Antikvarisk medverkan vid omläggning av plåttak på det södra takfallet

Iggesunds gamla järnverk
Iggesunds bruk 1:1
BM 41
Njutångers socken
Hudiksvalls kommun
Gävleborgs län
2025

Rapport 2026:10
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg
Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle
www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2026

Omslagsbild: Det södra takfallet på det gamla järnverket i Iggesund efter avslutade arbeten. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-10.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet:

© Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd.....	6
Historik och beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärd.....	8
Utförda arbeten	9
Avvikelser från beslut	11
Antikvariska iakttagelser.....	11
Källor.....	11

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	3168-2025
Länsstyrelsens beslutdatum:	2025-05-19
Länsmuseets diarienummer:	2025-68/311
Projektid:	augusti-oktober 2025
Platsbesök:	2025-08-12 2025-10-10
Beställare:	Stiftelsen Hudiksvalls bruksminnen
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie Länsmuseet Gävleborg
Medverkande firmor:	EP Bygg AB, Lindefallet Enångers Plåt AB, Iggesund

Sammanfattning

Mellan augusti – oktober 2025 har omläggning av plåt på det södra takfallet på Iggesunds gamla järnverk utförts. Det norra takfallet lades om med ny plåt redan under år 2016.

Grunden för Iggesunds järnverk anlades år 1869 av bruksägaren Gustav Tamm och med tiden omvandlades vallonbruket till en modern järnverksanläggning. År 1876 bildades aktiebolaget Iggesunds bruk, som också omfattade bruken Nianfors, Hedvigsfors och Strömbacka samt flera omkringliggande sågverk och stora skogstillgångar. Verksamheten var i gång till början av 1950-talet då tackjärnsblåsningen upphörde, medan smedjan hölls i gång i ytterligare några år. Järnverksanläggningen som renoverades under åren 1972–1987 är byggnadsminnesförklarad och fungerar idag som ett besöksmål och museum.

Takomläggningen på det södra takfallet är utförda av EP Bygg AB och Enångers Plåt AB. Arbetena påbörjades under augusti månad 2025 och färdigställdes knappt två månader senare. En ny sinus CORRUGERAD plåt i ALU-zink har lagts på läkt på den gamla plåten. I samband med arbetena har takfallet även riktats.

Länsstyrelsen Gävleborgs beslut är daterat 2025-05-19 och har diarienummer 3168–2025. Läns museet Gävleborg har genom byggnadsantikvarie Ulrika Olsson varit anlitad för den antikvariska medverkan. Två platsbesök har utförts under projekttiden; 2025-08-12 och 2025-10-10.

Antikvarisk slutbedömning

Omläggningen av plåt på järnverkets södra takfall har utförts i enlighet med handlingarna.

Arbetena är godkända ur antikvarisk synvinkel.

Karta

Figur 1. Iggesunds gamla järnverk är inringat. Pilen visar ungefärliga läget för det södra takfallet som har belagts med ny plåt i detta projekt. Karta ur Digitala Planarkivet Gävle.

Lagskydd

Iggesunds gamla järnverk är skyddat som byggnadsminne, BM41, och omfattas därmed av bestämmelserna i Kulturmiljölagens 3:e kapitel.

Historik och beskrivning

Grunden för Iggesunds järnverk anlades år 1869 då Gustav Tamm köpte det gamla vallonbruket på platsen för att där börja framställa stål enligt bessermethoden. Familjen Tamm som ägde flera järnbruk vid tiden, valde att förlägga den nya tillverkningen till Iggesund eftersom läget vid kusten var fördelaktigt ur transportsynpunkt. För den moderna framställningen byggdes två bessemerkonvertrar år 1872 och i takt med att verksamheten byggdes ut uppfördes nya verksbyggnader på platsen för de gamla, som då revs. För vidare förädling av stålet installerades götvalsverk för grov- och mediumverk och därefter följde bygget av masugn, rostugn och mekanisk verkstad. År 1876 bildades aktiebolaget Iggesund bruk, som också omfattade de näraliggande bruken Nianfors, Hedvigsfors och Strömbacka samt flera omkringliggande sågverk och stora skogstillgångar.

År 1885 byggdes ytterligare en masugn och en rostugn. Samma år infördes lancshiresmidet vid bruket. Denna verksamhet var fullt utbyggd på 1910-talet.

Under 1900-talets första år satsades det på pappersmassatillverkning vid bruket, en verksamhet som med tiden kom att växa vilket tillsammans med en minskad efterfråga på lancashirejärn gjorde att järnverkets produktion började avta från 1920-talet. Verksamheten var i gång till början av 1950-talet då tackjärnsblåsningen upphörde, medan smedjan hölls i gång i ytterligare några år. Det är mycket tack vare de här två parallella verksamheterna som de gamla verksbyggnaderna är bevarade.

Järnverksanläggningen renoverades under åren 1972–1987 och hela anläggningen är byggnadsminnesförklarad sedan 1990. Iggesunds gamla järnverk är idag ett populärt besöksmål i vilket Stiftelsen Hudiksvalls Bruksminnen ger allt från guidningar till större arrangerade programpunkter, som teaterföreställningar och konserter.

Figur 2. Iggesunds bruk i ett panoramamontage från 1935. Det gamla järnverkets södra takfall är markerat med en pil. Foto ur museets samlingar, identifikationsnummer: XLM.CL001077

Järnverksanläggningen består av flera olika byggnadsdelar som längre tillbaka har byggts ihop allt eftersom verksamheten har krävt det. Den största delen av byggnaderna är murade av slaggsten med inslag av tegel. I miljön finns hyttpipor och skorstenar bevarade, liksom ursprungliga fönsterbågar i trä med småspröjsad indelning. Taken är till största del belagda med plåt.

Figur 3. Iggesunds gamla järnverk sett från söder. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-10.

Orsaker till åtgärd

Plåttäckningen på det södra takfallet på järnverket var uttjänt. Läckage förekom på flera ställen. Det norra takfallet belades med galvaniserad sinuskorrugerad plåt år 2016.

Figur 4. Det södra takfallet innan påbörjade arbeten. Plåten som hade lappats vid flera tillfällen bedömdes som uttjänt. Foto: Ulrika Olsson, 2025-08-12.

Figur 5. Det södra takfallet innan påbörjade arbeten. Plåten som hade lappats vid flera tillfällen bedömdes som utjänt. På fotot ans svackan som fanns på det södra takfallet. Foto: Ulrika Olsson, 2025-08-12.

Utförda arbeten

Det södra takfallet på det gamla järnverket har belagts med ny sinuskorrugerad plåt. Ytan omfattar ca 1 200 kvm.

Utförandet är gjort enligt samma principer som användes vid omläggningen av plåt på det norra takfallet år 2016; läkten för den nya plåten har monterats ovanpå den gamla plåttäckningen. Läkt i dimension 25 x 100 mm har använts. I samband med uppbyggnaden av läkten har taket också riktats. Där det tidigare fanns en svacka har läkten byggts upp så att takfallet och taknocken nu har blivit jämnare. Befintliga hängrännor och stuprör har behållits.

Det södra takfallet har belagts med sinuskorrugerad plåt i ALU-zink, 0,6 mm. Enligt de ursprungliga handlingarna skulle omläggningen utföras med galvaniserad plåt. Då Enångers Plåt skulle beställa den galvaniserade plåten meddelade leverantören Plannja att det inte finns någon garanti på den längre. Galvningen är numer så tunn att de inte kan lämna garanti på plåttypen. Plannja föreslog då ALU-zink, som till utseendet liknar galvad plåt. På ALU-zink lämnas 10 års garanti.

Figur 6. Efter avslutade arbeten. Det södra takfallet sett mot öster. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-10.

Figur 7. Efter avslutade arbeten. Det södra takfallet sett mot väster. Foto: Ulrika Olsson, 2025-10-10.

Avvikelser från beslut

Som tidigare har nämnts så ändrades plåttypen från galvad plåt till ALU-zink. Anledningen var att leverantören Plannja inte längre lämnar garanti på galvplåt eftersom galvningen numera är så tunn. Avvikelsen kommunicerades med Länsstyrelsen Gävleborg som lämnade sitt godkännande till avsteget. Eftersom det inte går att se både det norra och det södra takfallet samtidigt samt att det södra takfallet vetter mot skogen, så bedömde länsstyrelsen att det inte gör mycket att den nya ALU-zinken inte kommer att mattas ner på samma vis som den galvaniserade plåten som ligger på det norra takfallet.

Antikvariska iakttagelser

Vid slutbesiktningen konstaterades att den befintliga hängrännan är i behov av riktning för fullgod funktion.

Källor

<https://www.hudiksvallsbruksminnen.se> (2026-02-27)

Byggnadsminnen i Gävleborg:

<https://www.lansstyrelsen.se/gavleborg/samhalle/kulturmiljo/byggnadsminnen/byggnadsminnen-i-gavleborg.html> (2026-02-27)

www.digitaltmuseum.se

Länsmuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se

